

Transskription af:

Obscuritas

5:6 Skyggelandet: Hvert år kræver åmanden et menneske som offer

Vært og tilrettelægger: Louise Lindblad

Medvirkende: Ejnar Stig Askov, seniorforsker, H. C. Andersens Hus, Museum Odense, og Poul Grinder-Hansen, fortæller

Redaktør: Rikke Caroline Carlsen

Speaker 1: Du lytter til en podcast fra Nationalmuseets mediehus, Vores Tid.

Fortæller: Ding dong, ding dong, klinger det fra klokkedybet i Odense å. Hvad er det for en å? Den kender hvert barn i Odense by. Den løber nede om haverne fra slusen til vandmøllen hen under træbroen. I åen vokser gule åkander brunfjerede rør, gamle revnede piletræer svajede og drejede, hænger langt ud i vandet. Ud for det gamle Frøkenkloster er det dybeste sted. Det kaldes klokkedybet, og der bor Åmanden. Han sover om dagen, når solen skinner gennem vandet, men kommer frem ved stjerneklare nætter og måneskin. Han er meget gammel. Mormor har hørt om ham af sin mormor, siger hun. Åmanden lever et ensomt liv.

Louise Lindblad: Du lytter til Obscuritas. Det her er sæsonen om danske sagn, som de har lydt i folkemunde. Indsamlet og nedskrevet af den største folkemindesamling Danmark har haft, evald Tang Kristensen.

Ejnar Stig Askov: Ja hernede i åen, da der skulle Åmanden bo. Det er jo sådan en, altså en Å er jo havfolkenes landevej, skriver Andersen i Lille Claus og Store Claus. Så Åmanden, han er jo en underverdenens figur, som optræder sikkert mange steder i verdenskulturen. Vi kender det jo med havmænd og havfruer. Men her i Odense, der bor Åmand nede i Odense å.

Louise Lindblad: I 1800-tallet kender hvert barn i Odense by sagnet om Åmanden. Og denne gang skal det handle om netop et af de børn, en lille dreng, som kommer til verden i Odense den anden april 1805. En dreng, som på sin egen måde ender med at holde Åmanden og andre savnet væsener fra den gamle folketro i live i de eventyr, han senere bliver verdensberømt for at skrive. Drengen hedder Hans Christian Andersen. Hvordan ser han ud Åmanden?

Ejnar Stig Askov: Ja, ifølge Andersen, der har han jo, der har en siv i håret og andemad i skægget. Han er en meget gammel mand. Løjerlig, underlig, skriver han. Og så har han åleskindsbukser og fiskeskælsskjorte med åknapper, altså åkander, som knapper.

Louise Lindblad: Og Ejner, vil du præsentere dig selv og hvor det er vi to står lige nu?

Ejnar Stig Askov: Ja, jeg hedder Ejnar Stig Askov, og jeg er seniorforsker ved H.C. Andersens Hus og har arbejdet i de snart 27 år som museumsinspektør og overinspektør. Og nu er jeg seniorforsker. Og det er jo... altså H.C. Andersen er jo en, man ikke bliver træt af. Det er et godt bekendtskab at gøre, og vi står her ved Odense Å i Eventyrhaven, som den populært kaldes den have, og vi kan se der er den store flotte gotiske domkirke, Sankt Knuds Kirke og den gamle gule okkergule gymnasie bygning. Og så er der jo så en fin parkanlæg her, hvor åen slynger sig igennem. Og der er sørme en fyr derovre, der spiller akustisk guitar, selvom det er bidende koldt vil jeg nok sige. Det er et dejligt sted.

Louise Lindblad: Det er et meget skønt sted, og her til højre for mig er der en statue af H.C. Andersen. Han er jo en af dem, der vokser op med fortællingen om Åmanden her i Odense i 1800-tallet.

Ejnar Stig Askov: Ja, han er jo bysbarn og Odense født i 1805, hvor Odense havde en befolkning på cirka 6000 mennesker, og alligevel var Odense den anden største by i Danmark. Mærkeligt at tænke på, men de var langt de fleste. De var jo ludfattige ligesom Andersens forældre og Andersen selv og voksede op i armod. Og Andersens mor, hun kunne jo ikke skrive eller læse. Det kunne Andersens far. Men Andersen beskriver sig selv som i sin barndom som from og meget overtroisk, og det tror jeg faktisk har været tilfældet med over halvdelen af befolkningen i Odense. De har troet på noget, som så har overskredet, det vi i dag kalder for virkeligheden.

Louise Lindblad: Tror H.C. Andersen på Åmanden?

Ejnar Stig Askov: Ja, det er jeg helt sikker på, han har gjort som barn. Hans mor hun var jo, hun blev jo vaskekone, så hendes arbejdsplads var jo åen, og det var jo der var jo mange vaskekone her i Odense. Lidt længere oppe af åen her da der var blegmarken. Men de fortalte Andersen historier, bandt ham også ting på ærmet, men de har haft respekt for åen. Det var jo det der var... Du kan se her, da der var meget vand i åen og strømmen lige nu. Den er rimelig kraftig. Det var skulle passe på åen, da han den tog menneskeliv. Der var også fiskere på åen, og så er det jo

almindelig folketro, at man siger, at nu er der du tager af åen, så tager åen også af dig og dine. Så når der var nogen, der druknede, så var det Åmanden som tog sin del.

Louise Lindblad: Åmanden er kendt for at være en magisk violin spiller. Det er eftersigende sådan, han lokker mennesker ned i sit undervands rige. Det er Åmanden, der passer åen. Han sørger for, at den ikke går over sine breder, og at åen er fuld af fisk. Det er ham, der bestemmer, om der er bid på krogen, men som betaling for det liv, han giver åen, så kræver formanden et menneske som offer en gang om året. Hvis en båd kæntrer på åen, kan Åmanden hurtigt gribe de stakkels mennesker om anklerne og trække dem ned i dybet til sig. Men han behøver ikke vente på, at nogen ved et uheld falder i vandet, for Åmandens magiske toner på violinen er lige så dragende som bjergfolk og elvernes sang. Når han spiller, fylder han mennesker med tungsindige tanker, og så går de ned til åen og drukner sig selv. I introen, der hørte vi begyndelsen på hos Andersens eventyr Klokkedybet. Den bygger på sagnet om Åmanden.

Ejnar Stig Askov: Ja. Det er jo et eventyr som Andersen skriver relativt sent, vil jeg sige. Og der mildner han jo overtroen i høj grad, Og han kombinerer også to lokale historier, kan man sige, som knytter sig til Odense. Og netop historien om omegnen og historien om klokkedybet. og Klokkedybet, det er jo et sted, man siger, er det dybeste sted i Odense Å, ligger faktisk de 100 meter herfra, derovre. Det er over ved broen. Og der. Der siger man, at alt klokkerne i Albani Kirke, de bimlede lystigt og så rev sig løs. Der dumpede lige ned på det dybeste sted i Odense, og man kan stadigvæk høre klokkerne klimte ved aftenstide. Måske som om der er en fjern, fjern klokke, men det er klokken i klokkedybet, der klimter, og den varslers så, at der er en i byen, der vil dø. Det troede man jo også på, så den er uafhængig af historien om Åmanden. Det er en anden fortælling, men i Klokkedybet, der kombinerer Andersen de her to historier, og så mildner dem. Han gør dem jo to til venner. Klokken fortæller Åmanden historier og holder Åmanden med selskab. Og det har man brug for, for han er jo ganske ensom og gammel og trænger til hyggeligt selskab. Og så fortæller klokken ham historier.

Louise Lindblad: H.C. Andersens barndomshjem er lige her i nærheden, ikke?

Ejnar Stig Askov: Jo, det er et lille stykke vej. Åen har jo delt sig lidt længere her sydpå til en baggård og så åen. Og så var der jo en ø, og der var da en mølle, der hed Munke Mølle og Andersens barndoms gade. Den hed Munke Møllestræde, så den gik jo ned mod vandmøllen. Men vi kan gå den vej, og så kan vi tage hen til barndomshjemmet.

Ejnar Stig Askov: Så er det jo sådan, at Odense Å slynger sig jo fint om byen, hvor de tre kirker knejser. Syd for Odense var der jo ikke noget by på Andersens tid. Der lå Nonnebakken, og det var derfor, hvor mørkemagterne de herskede. Så Andersen var bange, når han skulle syd for Odense for at hente kærnemælk, for eksempel i Hunderup by, så var han først tryk, når han, når han kom over åen og ind på den hellige side af åen, fordi onde ånder kunne ikke komme over vand.

Louise Lindblad: Hvad var det for nogle onde ånder? Fortæller han det konkret?

Ejnar Stig Askov: Nej, men visse steder skriver han trold for eksempel. Men det er altså mørkemagter, dæmoniske magter. Og vi har jo Nonnebakken, altså resterne af Nonnebakken i dag, som lige sidste år kom på UNESCOs verdensarvsliste. Og den havde Andersen jo udsigt til fra barndomshjemmet, når han gik ned mod åen, og så kunne han se over den ø hvor Munke Mølle lå og se bag ellekrattet, hvor Nonnebakken knejsede. Og der var jo mange historier om den, Nonnebakken, man vidste ikke, at det var en vikingeborg på den tid. Man troede, det var et sted, hvor der havde ligget et nonnekloster, og man sagde, at der om aftenen, der kunne man se lys på Nonnebakken, og at den ung nonne engang for mange år siden for mange århundreder siden havde kastet sig i vandet og druknet sig, nok af ulykkelig kærlighed til en ung munk ved Knuds Kloster, som ligger lige her ved siden af, jo. Og så snakker man også om, at der var en hemmelig gang mellem Nonnebakken og så en af kirkerne. Det var man lidt uenige om, hvilken kirke det nu var, men man sagde, man kunne høre hvordan jern portene rungede om natten, som om der var nogen der gik i de gange.

Louise Lindblad: Odense bys sagn kender hos Andersen ikke kun fra mundtlige overleveringer, altså de fortællinger, der deles i byen. Han kender dem også fra det, der var hans sagnbibel. Folkemindesamler Just Mathias Thieles Danske Folkesagn, som er den første egentlige danske sagnudgivelse, der udkommer i H.C. Andersens tidligste ungdomsår.

Ejnar Stig Askov: Overtro er svært at rekonstruere. Man har kun af de her mærkelige små reminiscenser af det fra erindringer og så også fra Thieles, selvfølgelig folkesagn. Der kan man ligesom rekonstruere, men det er helt umuligt og endda også for en, der har været overtroisk. Så da Andersen, han havde fået sin latinskoleuddannelse og vendte tilbage som en. Dannet mand i 1832, så skrev han i et brev, at han havde svært ved at genkalde sig sin barndom, og at det hele lå fjernt som en dunkel drøm, så han har ligesom fjernet sig fra den overtroiske verden, han han levede i, og som beherskede hans sind som barn. Men det er jo samtidig sådan en overtroisk verden, kan man sige som så, som kender man altså Andersen var et barn af folkekulturen, og det er måske derfor, han havde den nemme til eventyr, fordi han kendte det univers utrolig godt. Nu ringer det. Det er ikke klokkerne fra klokkedybet.

Louise Lindblad: Der er mange lyde i spil her haha. I Munkemøllestræde ganske tæt på Odense Å, ligger det lille gule bindingsværkshus, hvor H.C. Andersen bor sammen med sine forældre, fra han er to til han er 14 år gammel.

Ejnar Stig Askov: Nu går vi op ad Munkemøllestræde.

Louise Lindblad: Det er som 14-årig, at han vælger at rejse til København for at forfølge sin drøm om at blive balletdanser, skuespiller eller sanger. Men det er her fra barndomshjemmet, at lille Hans Christian opdager verden på godt og ondt.

Ejnar Stig Askov: Sådan, at byporten den lå et lille stykke oppe ad Munkemøllestræde. Så hvis man boede udenfor, så var man underlagt den almindelige værnepligt. Men hvis man boede indenfor, så var man borger, og så skulle man ikke gå i krigstjeneste. Men det gjorde Andersens far jo alligevel, så han... Han var stillingsmand, og da han kom hjem efter Kielerfreden i 1814, så var han ramt af det der feltliv. Det havde slået ham på lungerne, så han var svækket en skygge af sig selv. Og han... Det, døde han jo så af, så det var en katastrofe for familien. Men Andersens mor var jo sikker på, at det var. Det var djævelen, og det var isjomfruen, som havde taget ham, fordi at han havde kort forinden han fik sin feber og døde, der havde han set is-blomster på ruden fra sit værksted, og så havde han sagt til hos Andersen, at "se de her is-blomster. Den ene, der er den, der ligner, er jo en dame, der breder favnen, det er sikkert mig, hun vil have". Og der var moderen blevet så frygtelig forskrækket over så hun tog Andersen ud i baggården, hvor der var et tørvehus, og så kastede hun håndklædet over eller sit forklæde over ham og sagde: "Det var ikke din far, der sagde det. Det var djævelen, der talte. Skal du altså vide. Nu beder vi Fadervor".

Louise Lindblad: Hvor gammel var Andersen, da han mistede sin far?

Ejnar Stig Askov: Han var elleve år gammel, så det var jo frygteligt. De var jo helt grebet af den her overtro. Faderen havde nogle rifter på sit ben, da han lå død. Så sagde Andersens mor til ham, at det var djævelen, der havde revet ham fordi han ikke erkendte, at djævelen var til og var virkelig sådan. Så det kunne han nok forstå. Og så var der også en fårekilling, der var en rugbrødsbager inde ved siden af. Så var der en fårekilling, der peb, og det var jo i folketroen almindelig kendt, at hvis en fårekilling peb der hvor man sov, så betød det, at en ville dø. Det var også et varsel. Men Andersens far var jo død, så Andersens mor. Hun vendte sig om mod lydskilden til den fårekilling og sagde "Du behøver ikke at pive efter ham, han er død, så hun irettesatte fårekillingen". Så vi står og kigger over mod barndomshjemmet lige nu.

Louise Lindblad: Vil du beskrive, hvordan det ser ud?

Ejnar Stig Askov: Ja, det er sådan et kønt lille bindingsværkshus med to døre og seks vinduer parvis og i de første to fag, de første to vinduer der boede Andersens forældre og Andersen selv og sikkert også i begyndelsen hans halvsøster og senere hen en plejedatter. Og lige her, bag os, der var der en ejendom, en institution, som hed Ejlskovs Boliger, og der boede agtværdige enkefruer, så der boede også en enkefrue til præsten til den kirke, hvor Andersen blev døbt. Hun hed Bunkeflod, og hende lærte Andersen at kende. Hun havde sådan et lille bibliotek med klassiske værker som Andersen, han kunne snuse i og læse højt for hende, for hun havde dårlige øjne. Hun havde børn, men hun havde oplevet det frygtelig tragiske, at hendes yngste drengbarn, Thyge Josias, hed han, han han druknede her i baggården til Munke Mølle en Sankt Hans dag i 1813. Så det var jo et frygteligt tab for hende. Og Andersen han havde i 1816, der døde jo Andersens far. Så Andersen han gik rundt og manglede en forældre, og hun gik rundt og manglede et lille barn, så de fandt jo sammen i sorgen og blev mægtig gode venner. Men stakkels Thyge Josias, han blev jo en af Åmandens ofre.

Louise Lindblad: Det gjorde han, og dem var der jo mange af. Der er stadig mennesker, der drukner i åen.

Ejnar Stig Askov: Ja, og der findes endda også sådan et gammelt brev bevaret, fra 1634, som er skrevet af en dame, og hun beretter, hvordan borgmesterens søn, borgmesteren hed Jørgen Rosenvinge, og han havde en dreng, Hans, som sammen med sin kammerat Antoni var ude og bade i Odense Å ved klokkedybte, og så pludselig forsvandt de der fra. Så var der en skrædder dreng, som sprang i vandet, og så kunne han hjælpe den ene op og den anden dreng, borgmesterens søn, han druknede altså. Det var skrækkeligt, Men det er derfra man har en god fornemmelse af, hvor klokkedybte ligger. Det har man jo altid diskuteret, men det er altså ikke lige overfor det adelige Jomfrukloster, der hvor det ligger i dag. Det er lidt længere ind mod byen, der hvor Albani broen føres over åen.

Louise Lindblad: Skal vi gå tilbage dertil, hvor der også er lidt mindre bilstøj. Godt og vel hundrede år efter, at en lille dreng ved navn Hans Christian Andersen blev født i Odense by, der lever sagnet om Åmanden endnu. Det er i slutningen af 1900 tallet, at folkemindesamling Ewald Tang Kristensen rejser rundt i landet for at nedskrive de mange mundtlige overleveringer. Og på et tidspunkt i Hammerum sidder Ewald foran med meddeleren Herman Petersen, som kan fortælle et sagn om havmanden i Odense Å. I Odense bor der en ung mand, således fortælles der, at da der engang gik to små drenge og legede ved åbredden, faldt den ene af dem i vandet. Den anden løb til for at hjælpe ham op, men i det han fik fat i sin leje kammerats hånd, råbte Åmanden op af vandet: "Nej, jeg vil have jer begge. Jeg fik ingen i fjor, og i det samme gled drengen ud i vandet, og de druknede begge. Et par mænd, der fra den modsatte bred var vidne til ulykken, ville med båd ile børnene til hjælp, men de kom for sent. Drengene var druknede, og man fandt aldrig deres lig. Åmanden havde beholdt dem. Havmanden kræver sit offer, et menneske, hvert år, og sker det et år, at han ikke får sit offer, så tager han året efter to." Engang som lille dreng så er Hans Christian gået ud af døren, og måske den her vej hvor vi skal nu?

Ejnar Stig Askov: Ja, der er han gået ned. Så kunne han sidde der og fantasere og synge. Han var jo kendt for at have en meget smuk sangstemme. Så sang han jo i vilden sky i håb om at blive hørt af naboerne.

Louise Lindblad: At sagnet om Åmanden taler sandt, det oplevede Hans Christian selv som barn. Det var lige her for enden af Munkemøllestræde, at enkefrue hans lille søn Thyge ville øve sig i at svømme. Pludselig var den lille dreng gået til bunds, og et par timer senere fandt de hans lig. Og de gamle koner i kvarteret fortalte, at det var Åmanden, der havde krævet sit offer. Tror du, at lille Hans Christian som dreng ville få lov til at gå herved ved skumringstid?

Ejnar Stig Askov: Tror hans mor ville være meget bekymret for sin søn. Det tror jeg.

Louise Lindblad: Ejnar Stig Askov og jeg sætter os på en bænk, som vender ud til åens dybeste sted. Tusmørket begynder lige så stille at falde på. Månen vil snart vise sig på himlen. På vandets

overflade flyder åkander. Det siges, at de hvide åkander er som en slags gravblomster. Deres rødder går helt ned i åens bund i Åmandens have, og hver en åkande repræsenterer et af hans ofre.

Ejnar Stig Askov: Vi sidder og kigger på Odense Å, hvordan den flyder meget kraftigt. Den er meget vandrig lige nu. Det havde også regnet rigtig meget, og det sted ved åen, vi er det er overfor Odense Adelige Jomfrukloster.

Louise Lindblad: Går åen lige forbi?

Ejnar Stig Askov: Ja, det gør den. Og derovre på den anden side af åen, der har der været en blegemark, der har vaskekonerne bleget tøj.

Louise Lindblad: Er der nogen fisk i åen nu?

Ejnar Stig Askov: Ja, det er der. og Mange lystfiskere, som også har snøren ude.

Louise Lindblad: Åmanden, ifølge sagnet, så er det jo ham der holder liv i åen og sørger for at der kommer bide på krogen. Men han kræver også noget til gengæld.

Ejnar Stig Askov: Ja, det er noget for noget, kan man sige, og sådan er det vel også i dag. Jeg tænker, at det her eventyr om klokkedybet. Det er jo der jo ikke mange, der er overtroiske, Andersen Han jo også et glimt i øjet og trækker lidt på smilebåndet i den her fortælling om det. Han gør det hele så mildt og harmløst. Men man har jo troet på det, og måske derfor giver eventyret også i mening i dag for os i den forstand, at at vi står i en situation som aldrig før, hvor vi har gjort så meget rovdrift på den natur, som vi er så afhængige af at. At vi mærker, hvordan det kan give lidt bagslag, og hvordan vores udnyttelse af naturen kaster skygge.

Louise Lindblad: Jeg tænkte på, Ejnar, om du som en afslutning vil læse afslutningen op af Klokkedybet?

Ejnar Stig Askov: Ja, ding dang ding dang. Således lyder det fra klokkedybet i Odense Å. Det har mormor fortalt, men vores skolemester siger der er ingen klokke der kan ringe dernede, for det kan den ikke. Og der er ingen Åmand dernede, for der er ingen Åmand. Og når alle kirkeklokker klinger så lystigt, så siger han, er det ikke klokkerne. Men det er egentlig luften, der klinger. Luften er det, der giver lyd. Det sagde vist også mormor, at klokken havde sagt. Deri, der er de enige, og så er det vist. Hver agtsom, hver agtsom, vogt dig, nøje dig selv, siger de begge to. Luften ved alt. Den er om os. Den er i os. Den mægler om vores tanke og vores gerning. Den mægler det længere end

klokken nede i dybet i Odense Å, hvor Åmanden bor. Den mægler det ud i det store himmeldyb. Så langt, så langt, til evigt og altid til himmeriges klokker klinger ding dang ding dang.

Louise Lindblad: Hvordan tolker du den afslutning?

Ejnar Stig Askov: Den er jo religiøs. Han siger det, der er om os og alt, det er jo det guddommelige. Den gennemsyrrer det hele. Det er også et stort tema i H.C. Andersens forfatterskab. Men det er jo sjovt, fordi det jo fletter lidt hænder med det overtroiske. Selv da Andersen skriver Mit livs eventyr. Så indleder han det jo med, at mit liv er et dejligt eventyr. Hvis jeg nu havde mødt en fe, og hun havde sagt det er det, er det din vej, så kunne det ikke have været gået bedre ikke også... Så han kombinerer altså det religiøse og det overtroiske på en meget ejendommelig og poetisk måde, men også måske en folkelig, en folkelig måde. Alene det at kalde sine erindringer for mit livs eventyr, så siger man jo i virkeligheden er en forestilling altså noget af noget andet. Og sådan er det jo både når man er religiøs, og når man er overtroisk, så er det, man er omgivet af, det er mere end den sparede overflade. Det er noget dybere.

Fortæller: Du har lyttet til historien om Åmanden i Odense på. Hvorfor forsvinder mennesker i moser og åer? har den lille dreng i Odense nok spurgt. Tjo, hvert år kræver Åmanden et offer, et menneskeliv har hans mormor svaret. Mormoderen har hørt om ham fra sin mormor. Som har hørt om ham fra sin mormor og sådan lever Åmanden et evigt liv. Ensom og afventende i åens dyb.

Louise Lindblad: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Vores Tid. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. De gamle viser, du hørte under vejs, sunget af Evald Tang Kristensens meddelere stammer fra Dansk Folkemindesamling, Det Kongelige Bibliotek.

Speaker 1: Du har lyttet til en podcast fra Nationalmuseets mediehus, Vores Tid. Følg os på Facebook og Instagram, så får du fascinerende historier og nyt om episoder fra vores mange podcasts.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Obscuritas 5:6 Skyggelandet](#)

Produceret af Louise Lindblad for Vores Tid